

Leren schrijven en lezen; vormend en gezond?

Binnen de Vrijeschoolbeweging, wereldwijd, is het de gewoonte om de kinderen van de basisschool rustig en met beleid te leren lezen en schrijven. Er wordt gewerkt met letterbeelden die pas geleidelijk geabstraheerd worden tot de lettervormen zelf. Het kind behoudt, vanuit deze visie, daarmee zijn creatieve vermogens om onbevangen in de wereld te staan. De manier waarop we kinderen leren lezen en schrijven heeft - bezien vanuit de uitgangspunten van het Vrijeschoolonderwijs - gevolgen voor de persoonsvorming van het kind en autonome verhouding tot de wereld, ook op latere leeftijd.

Rudolf Steiner heeft over de inhoud en betekenis van de specifieke vrijeschool schrijf- en leesdidactiek, toen hij de uitgangspunten van het Vrijeschoolonderwijs formuleerde, vele uitspraken gedaan die consistent en eenduidig waren. De manier waarop het schrijf- en leesonderwijs in de lagere klassen van de basisschool wordt vormgegeven, heeft volgens Rudolf Steiner een directe invloed op de gezondheid en het levensgevoel van het kind. Het blijft tot op latere leeftijd gevolgen hebben voor de kwaliteit van leven en de manier waarop we, als volwassenen, betekenis aan de wereld en het leven toekennen: *“Het wezenlijke van onze pedagogiek is, dat wij oog hebben voor het hele leven van het kind en dat wij weten: wanneer we het kind op z'n zevende, achtste jaar iets bijbrengen, dan moet dat zo worden bijgebracht, dat het met het kind meegroeien kan, dat het kind op z'n dertigste, veertigste jaar daar nog iets van bijgebleven is, dat er het hele leven iets van bij blijft. Ziet u, het is zo dat juist die kinderen die met acht jaar perfect kunnen lezen en schrijven, met betrekking tot bepaalde psychische gezondheidsimpulsen tekort komen.”*(1)

Deze uitspraak dienen we wel goed te verstaan. Ik heb niet de indruk dat Rudolf Steiner bedoelt, dat we kinderen die al vroeg zichzelf leren lezen en schrijven moeten tegenhouden. Dit blijkt voor mij uit het hele werk van Rudolf Steiner waar hij vaker, zonder enige kritiek te geven, voorbeelden geeft van dichters die zichzelf al vroeg leerden lezen. Het gaat hier om een algemeen pedagogisch en didactisch uitgangspunt. Het gaat om het moment en de manier waarop het kind op school leert lezen en schrijven.

Het ogenblik waarop je de schrijfvormen tevoorschijn laat komen

Ik laat hier een aantal uitspraken volgen van Rudolf Steiner over de manier waarop schrijven en lezen binnen de vrijeschool worden aangeleerd: *“Met name is het ogenblik waarop je de schrijfvormen tevoorschijn laat komen uit wat je puur kunstzinnig geleid hebt, van een bijzonder pedagogisch belang.... Daardoor ontwikkel je het kind geheel in overeenstemming met die krachten die beetje voor beetje uit de natuur van het kind zich daadwerkelijk willen manifesteren.”* (2) Rudolf Steiner doet deze uitspraak niet zonder reden. Een abstracte manier van het aanleren van lezen en schrijven heeft in zijn optiek grote gevolgen voor het welzijn van de leerling. *“Wordt het kind gedwongen om naar de letter F te kijken en hem na te schrijven, dan werken we in eerste instantie op het intellect en dan dresseert het intellect de wil. Dat is de verkeerde weg. De juiste weg is om zoveel mogelijk via de wil op het intellect te wekken. Dat kunnen we alleen, wanneer we het intellect vormen via het kunstzinnige. Zodoende moeten we de kinderen al in de allereerste jaren van het onderwijs het schrijven en lezen op kunstzinnige wijze bijbrengen.”*(3)

Rudolf Steiner geeft een voorbeeld dat duidelijk wil maken hoe de fantasie en de beleving van het kind bij het leren schrijven en lezen van medeklinkers wordt aangesproken: *“We zeggen bijvoorbeeld*

tegen een kind: Je hebt wel eens een vogel gezien. Denk nog eens heel goed na hoe die vogel er precies uitzag. Als ik nu dit teken, dan lijkt de hoofdletter V wel op een vogel. De vogel die jij gezien hebt, ziet er wel ongeveer zo uit als de tekening die je op het bord ziet. Stel je nu voor, je zegt het woord Vogel. Als je vogel zegt, bedoel je dit. Probeer nu eens om niet vogel te zeggen, maar alleen het eerste begin van vogel.” - Dan probeert men het kind alleen het begin van vogel te laten zeggen - : v-v-v-v-. Kijk, nu zeg je alleen het begin van vogel. En nu is het zo, dat de mensen langzamerhand de tekening die je daar ziet makkelijker zijn gaan maken. En als je nu het allereerste begin van vogel zegt, v-v-v-v-, dan kun je dat opschrijven. Je doet dat zo, dat je dit teken maakt. En dit teken noemen de mensen v. Je hebt dus gezien dat het woord vogel begint met de v. Nu schrijf je dat op: v. Als je het allereerste begin van vogel opschrijft, dan zeg je met je adem steeds v-v-v. Je leert dus het teken voor het begin van het woord vogel.”(4)

Vanuit wat een kind graag tekent, wat uit zijn hele wezen komt, moet je het kind verstandig bij de letters laten komen

Het rustige tekenen van letters vanuit beelden en het daaruit voortkomende lezen, dient in de visie van Rudolf Steiner niet iets te zijn van enkele dagen maar van een periode die idealiter pas met het achtste levensjaar tot een zekere afronding behoeft te komen: *“Vanuit wat een kind graag tekent, wat uit zijn hele wezen komt, moet je het kind verstandig bij de letters laten komen. Dan pas kun je daar het lezen uit ontwikkelen. En wanneer je dan op de juiste manier gewerkt hebt, heeft het kind pas op z'n achtste leren lezen en schrijven, maar zo, dat er tijdens het leren levenskrachten behoed zijn. En dat willen we. We willen dat het kind door de school levenskracht ontvangt, die in het hele leven blijft doorwerken.”(5)*

Als laatste waarschuwt hij voor de gevolgen van de gangbare manier van leren schrijven en lezen voor de mogelijkheid en vorming van een brede mentale ontwikkeling, die hij hier aanduidt en benoemt als de mogelijkheid tot een spirituele ontwikkeling: *“Wanneer we bij het leren lezen en schrijven als hele mens betrokken zijn geweest en dus niet alleen het hoofd, dan zijn we (- later - F.L.) in staat met een volwaardig menselijk kenvermogen in de wereld te bestaan. Wanneer je gedwongen wordt tot het schrijven en lezen zoals dat tegenwoordig gebeurt, dan verhinder je de mogelijkheden tot een spirituele ontwikkeling.” (6)*

Ter afsluiting

Rudolf Steiner nam zijn methodiek en didactiek van het schrijf- en leesonderwijs, die het gehele kind aanspreekt, zeer serieus en benoemde dit keer op keer bij de opbouw en het verdere uitwerken van de praktijk en theorie van het vrijeschoolonderwijs. Deze richtlijnen worden binnen de vrijeschoolbeweging wereldwijd gevolgd en uitgewerkt. Juist in landen zoals China en de Verenigde Staten worden de vrijescholen steeds populairder vanwege deze benadering. Zelfs in Silicon Valley is het een van de redenen waarom zoveel ouders, die werken in de High Tech, kiezen voor deze vrijeschool methodiek van leren lezen en schrijven. Zij zien dat de methodiek en didactiek van het vrijeschoolonderwijs hun kinderen tot creatieve, levenskrachtige, autonome en zelf-denkende mensen vormt. Laten we dit in Nederland serieus nemen. Juist voor wat betreft het schrijf- en leesonderwijs wordt dit van ons gevraagd. Wereldwijd, van vluchtelingenkampen tot in de rijke westerse samenlevingen kiezen ouders voor het Vrijeschoolonderwijs. Laten we in Nederland niet achterblijven en de methodiek en didactiek van schrijven en lezen als 'Bildung', als een vormende kunst benaderen (7).

Noten

- (1) Steiner R. (1980) *Rudolf Steiner in der Waldorfschule* Dornach GA 298
- (2) Steiner R. (1991) *Die Erneuerung der pädagogisch-didactischen Kunst* Dornach GA 301
- (3) Steiner R. (2010) *Algemene Menskunde* GA 293 Zeist
- (4) Steiner R. (2011) *Opvoedkunst. Methodisch Didactische aanwijzingen* GA 294 Zeist
- (5) Steiner R. (1980) *Rudolf Steiner in der Waldorfschule* Dornach GA 298
- (6) Steiner R. *Die Weltgeschichte in anthroposophischer Beleuchtung* Dornach GA 233
- (7) Onderwijsraad (2011) Essays over vorming in het onderwijs
<https://www.onderwijsraad.nl/upload/documents/publicaties/volledig/essays-over-vorming-in-het-onderwijs.pdf>

Met dank aan Pieter Witvliet. Ik heb dankbaar gebruik gemaakt van zijn zeer aan te bevelen blog:
<https://vrijeschoolpedagogie.com>